

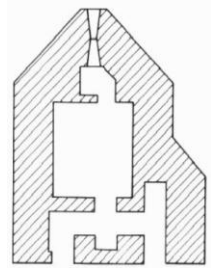
De Hollandstelling



Het zal op een verloren middag in het noordwesten van België geweest zijn, dat we de auto pakten en het landschap introkken. In het vlek Kluizen een uitnodigend bord langs de kant van de weg met de korte tekst 'Bierkamer'. België schijnt bekend te staan om z'n bieren, dus ter kennismaking rechtsaf. Helaas, pas na zessen, zoals de frêle oude dame ons voorlichtte. Maar, achter de 'Kamer' in de opgeschoten maisvelden, aan de rand nog net zichtbaar een oude bunker (51.162865, 3.737251).

Hier, op deze lokatie in België een bunker? De oude dame kon er niets over vertellen. 'Ach, meneerken, die ouwe dingen. Er staan er hier zoveel, ginder en daar en verderop. Als u 't achterpad neemt, kunt ge er zo bij komen'.

De bunker bleek vervaardigd uit muren van betonblokken met tussen gestorte beton. Op de buitengevel een wit-geel schildje 'beschermd monument', analoog aan het ons welbekende blauw-witte schildje. Twee ingangen. Binnen een verblijfsruimte, met een halve muur afgescheiden, een kleine gevechtsruimte met schietgat gericht op de weg (N458), richting noord-oost. Het dak samengesteld uit liggers van ijzeren profielen, half vergaan hout tussen de profielen ingeklemd, dak van gestort beton. Het geheel, samen met de salpeteren druipers aan het plafond ademde een lange, lange voorbije tijd uit. Raadsels, raadsels.



type IV, Georges Spitael, Stadsarchief Eeklo



type IV, tussenwand naar schietgat



constructie van het plafond

Onze verdere tocht bracht ons naar Boekhoute, een rustiek vissersplaatsje op 't droge. Dat is niet cynisch bedoeld. Bij de ingang verkondigt een bord trots 'enige vissersplaats op het land'. Tot de dertiger jaren bleek het dorpje uit te varen op de oude Braakman in Zeeuws-Vlaanderen. Op het plein een druk bezochte kerk, toeristen stroomden in en uit. Nieuwsgierig sloten wij ons - ietwat schichtig, ik beken het eerlijk - aan bij de godsvruchtige menigte. Binnen in de beide zijbeuken echter een schitterende expositie over de Eerste en de Tweede wereldoorlog. Cultureel multi-functioneel gebruik. De kundige gids wist bescheid. Die bunkers in Kluizen maakten deel uit van de zogeheten Hollandstelling.



Wat verder het dorp uit, pal op de grens een ingetogen monumentje - zoals tegenwoordig in vele Belgische grensplaatsen, zelfs in het Openlucht-museum in Arnhem is er een! - ter herinnering aan de beruchte 'dodendraad', de dodelijke Duitse afscheiding tussen Nederland en België.

De Hollandstelling.

Op Donderdag 30 Maart 1916 ontbood de Duitse minister van Buitenlandse Zaken Von Jagow, de Nederlandse gezant ten burele. Hij deelde mede dat de Duitse regering uit welingelichte bron had vernomen, dat Groot-Brittannië een aanval op de Zeeuwse kust aan het voorbereiden was.

De Nederlandse regering, dodelijk beducht voor haar neutraliteit reageerde als door een adder gebeten. Alle verloven van het gemobiliseerde soldaten werden, zelfs tegen de wil van de legerleiding in, terstond ingetrokken.

Later werd dit, de alerte van 31 Maart 1916, geruststellend, afgedaan als een stuk intimidatie van de Duitsers om Nederland inzake de neutraliteitspolitiek scherp te houden. Maar misschien toch niet. Opvallend is dat juist in die periode begonnen werd met de inrichting en uitbouw van de Hollandstelling, gericht tegen een eventuele Britse invasie via Zeeuws-Vlaanderen.

De Hollandstelling is een Duitse verdedigingslinie uit de Eerste Wereldoorlog. Deze stelling



werd vanaf medio - April - 1916 aangelegd langs de Nederlandse grens, tussen Knokke ('t Zwin) aan de kust en naar het oosten tot de moeren van Vrasene, waar de linie aansloot op de Stelling van Antwerpen. De Duitse legerleiding vreesde inderdaad een geallieerde invasie vanuit het neutrale Nederland. De linie werd 'vorschriftmäßig' volgens het boekje gebouwd.

'Een eerste, diep uitgegraven en sterk uitgebouwde stelling moet worden aangebracht in het gebied het dichtst bij de vijand. Ze zal bestaan uit een loopgravensysteem van meerdere, doorlopende doch niet parallelle linies, in afstanden van ongeveer 150 tot 300 meter. tevens zullen talrijke verbindingswegen naar deze eerste linie moeten worden aangelegd.

Een tweede stelling, 4 tot 5 kilometer achter de eerste, zal ingeplant worden in een gebied waar het uitgesloten is dat een artillerieaanval gelijktijdig op beide linies kan plaats vinden. Tegelijkertijd moeten tussen de verscheidene lijnen van de stelling, namelijk de voorste en de achterste, steun- en aanklappingspunten (?) aangelegd worden. Deze worden met elkaar in verbinding gebracht door loopgraven, hindernissen en toegangswegen.'

(Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg. Voorschriften voor het bouwen van Duitse stellingen in het algemeen voor 1916 - 1917, aangehaald in Comeet, De Eerste Wereldoorlog in het Meetjesland, 2011, blz.57)

Twee instanties bouwden de stellingen. In grote lijnen: in het westen van Knokke tot Maldegem, werden de bunkers opgetrokken door het Marinekorps Flanders. In het oosten, van Moerhuize tot Vrasene door de 4e Armee, Etappen-Inspektion, Gruppe Gent. Rond Strobrugge, bij Maldegem, een overgangsgebied in bouwwijze. Beide afdelingen pasten een volledig verschillende bouwwijze toe. De Marinegroep bouwde de bunkers, wanden en dak, middels een bekisting in gewapend beton. De Etappen in spouwmuren van onderling verankerde betonstenen, de 'Formsteine', waar beton tussen gegoten werd.

De voormuur, richting Nederland, tot twee meter dik, de overige muren minder. Het dak één meter in dikte. Inwendige hoogte 1,80 meter. Bij de bouwwijze in betonstenen, werden op de muren stalen profielen gelegd, vaak spoorrails. In de flensen werd houten bekisting aangebracht waar de beton op werd gestort. Het hout bleef zitten en diende tegelijk als bekleding tegen het afspringen van betonbrokken bij beschieting. Hoewel er een zekere mate van standaardisatie in het ontwerp was, zijn er over de hele linie talloze verschillende uitvoeringen. De Belgische militaire specialisten wisten na de oorlog 26 stuks verschillende typen te onderscheiden. De bunkers werden conform de algemene voorschriften onderling verbonden met loopgraven en prikkeldraad versperringen.

De Duitsers besteedden veel aandacht aan de camouflage. Opvallende punten in het landschap werden zorgvuldig vermeden. De bunkers werden gecamoufleerd met aarde wallen, camouflagenetten, maar ook met beschilderingen in de vorm van ramen en deuren, compleet met schijndak en schoorstenen. Ook de bunkers van de latere Pantherstellung werden vaak op deze wijze gecamoufleerd (o.a. Pothbrug, Buursteeg). Zelfs bracht men wel eens een bunker in een bestaande, half gesloopte - op het rieten dak na - boerderij onder.



De naam 'bunker' werd in die tijd overigens nog niet gebruikt. De Belgen en Nederlanders spraken van 'kazematten', de Duitsers onder andere van 'Unterstände' of 'Stützpunkte'; de Belgische volksmond sprak wel van 'onderstande'



bunker 51.245746, 3.399556, verblijfsruimte met mitrailleurpost (re); uitvoering Marine, in gewapend beton

Veel aandacht werd besteed aan veilig onderkomen voor de manschappen. Mitrailleurpostelling in aparte bunkertjes, of gewoon buiten op een betonnen standaard. Men had leerling getrokken uit de voorgaande veldslagen, Verdun, Somme, aan Duitse zijde althans; tijdens de

artilleriebeschietingen veilig in de verblijven, en wanneer de vijandelijke infanterie aanvalt, naar buiten stormen en de mitrailleurs er op. Het heeft lang geduurd en ten koste van vele, vele tienduizenden doden voor ook Douglas Haig deze taktiek door kreeg.

In April 1916 duiken de eerste documenten op over een verdediging van de Nederlandse grens. Het gaat dan in eerste instantie om aarden werken, loopgraven en wat onderkomens. Na april 1916 werd de stelling grondig uitgebouwd. Er worden prikkeldraadhindernissen aangelegd, met ten westen ervan opeenvolgende *Stützpunkte*, welke aansluiting vonden bij de meest noordoostelijke verdedigingswerken van het kustfront. De steunpunten werden voorzien van betonnen schuilplaatsen en mitrailleursposten, in en achter de vuurstelling. Ook tussen de steunpunten werden betonnen schuilplaatsen en mitrailleursposten opgetrokken. Tegen eind Oktober 1916 waren de aanvankelijk geplande constructies gereed.

In de daaropvolgende maanden werden nog diverse betonnen constructies aan de linie toegevoegd, waaronder medische posten en schuilplaatsen in de vuurlinie nabij de steunpunten. Over de hele linie wordt bijna tot eind 1918 doorgebouwd. Uiteindelijk ontstaat zo van de kust tot Antwerpen een dubbele linie, een voorlinie en een hoofdlinie; waar mogelijk met inundaties tussen beide linies. Op strategische plaatsen volgde op een twee kilometer achter de hoofdlinie zelfs nog een tweede verdedigingslijn (Eeklo richting 't oude kanaal Gent - Terneuzen).

De lengte van de Linie bedraagt dan een 75 kilometer, met zo'n 850 bunkers.



buitenopstelling mitrailleur



interieur met originele! houten toegangsdeur

Materiaal.

Wanneer men bedenkt dat de bouw van de Hollandstelling samen valt met de versterkingen en uitbreidingen van de Duitse linies bij Ieperen, kan men wel indenken wat een geweldig potentieel aan materialen en arbeidskrachten benodigd was - laat staan de kosten!. Zand en grind voor de beton werd overigens uit het neutrale Nederland ingevoerd, hoewel de Engelsen herhaaldelijk protesteerden dat het voor oorlogsdoeleinden werd gebruikt. De Duitsers daarentegen hielden bij hoog en laag vol dat het voor het herstel van de vernielde Belgische infra-structuur benodigd was. Voor dat doel werd zelfs ten gerieve van de internationale inspectie een fraaie weg aangelegd. Sluitend bewijs werd niet echt geleverd, maar men had toch zo z'n boze vermoedens. Terzijde, het plaatselijke zand men niet gebruiken worden, te mul.

Voor de bouw van de verdedigingswerken werden losplaatsen voor het materiaal ingericht bij naburige spoorstation, bijvoorbeeld te Maldegem en Moerkerke. Vanaf deze losplaatsen werden smalsporen aangelegd tot aan de bouwerven. Ook konden *Lastkraftwagen* ingezet worden voor de aanvoer van het materiaal, en natuurlijk werden er paard en wagens gevorderd.

De werkzaamheden zouden echter regelmatig vertraging ondervinden door de onregelmatige aanvoer van bouw- en versperringsmaterialen. Maar ook het weer, zoals de zware regenval en vervolgens de sterke vorst in de winter van 1916-1917, haalde een geduchte streep door de planning van de bouwwerkzaamheden.

Bouwers.

Bij de uitbouw van de Hollandstelling werd gebruik gemaakt van Belgische arbeiders, die al dan niet vrijwillig werden ingezet. Bij de uitbouw van de stelling tussen de kustlijn en de Damse Vaart waren ook Duitse eenheden betrokken, waaronder *Armierungssoldaten* van de *Ostbatterie* en *Radfahrkompagnien*. Ook elders werden genietroepen, of andere militaire eenheden ingezet voor de uitbouw van stellingen. Daarnaast werden ook Russische krijgsgevangenen verplicht tot het vlechten van de wapening voor de beton.

Ook Duitse bouwfirma's, die ervaring hadden met vestingbouw, konden opgeroepen worden. Vaak leverde ook het gebrek aan *Arbeitstruppen* problemen op voor de voortgang van de bouwwerken. De voortdurende wisseling van arbeidseenheden werkte eveneens nadelig op de vlotte voortgang der werkzaamheden.

Dodendraad.



Van de kust bij Zeebrugge tot Vaals in Zuid-Limburg spanden de Duitsers vanaf 1915 in ijtempode de 180 kilometer lange beruchte dodendraad. Een driedubbele draad-versperring, waarvan op de middelste een spanning stond van 2000 volt. De spanning werd geleverd door nabije fabrieken, of speciale oliegestookte generatoren.

Des te dodelijker daar de mensen in die tijd nauwelijks notie van elektra hadden, laat staan van zo'n onschuldig ogende draad. Men wilde in het begin wel eens uitproberen, of zo'n draad nu echt wel zo gevaarlijk was, met dodelijke afloop.

De draad staat als versperring eigenlijk

los van de Hollandstelling, hoewel hij op sommige plekken dicht in de buurt komt. Hij was bedoeld om vlucht en smokkel tussen de twee grenslanden te voorkomen, maar ook om eventuele spionnen en rekruten voor de geallieerden tegen te houden. De draad kostte vele honderden slachtoffers, mensen en dieren, het leven. De schattingen lopen uiteen van enige honderden tot wel 3000.

De Nederlandse regering vond het wel best. - Koningin Wilhelmina noemde het toenmalige kabinet Cort van de Linden niet voor niets minachtend het slappe-knieën-kabinet -. Scheelde

weer in de bewakingskosten. Dat is geen cynische grap. Maar desondanks, de mensen bleken vindingrijk om de draad toch te passeren.

Maar het gevaar loerde na veilige doortocht dan weer uit andere, onverwachte hoek. Op 21 November 1916 meldt de krant 'Het Leven', dat thans de 300e smokkelaar door de Nederlandse grensbewaking dood is geschoten. Neutraliteit voor alles, want daar ging het om. Op vele plaatsen langs de Belgische grens treft men nu monumenten aan in de vorm van rekonstrukties.

Behoud.

Evenals in Nederland bij de Grebbelinie en de ander linies, bestond er in België weinig animo om de bunkers te behouden. Na 1918 wilde men ze liefst allemaal zo gauw mogelijk als een kwalijk aandenken slopen. In het tijdbeeld van toen volledig begrijpelijk.

Vanwege de hoge kosten zag men echter af van sloop, en liet de talloze bunkers maar verder aan hun lot over.

Vele zijn in het verval der jaren desondanks gesloopt, of door de plaatselijke agrariër in gebruik

genomen. In de laatste jaren begint het besef door te dringen dat men te maken heeft met een uniek stuk historisch militair erfgoed. Vele bunkers zijn nu monument. In een uniek systeem waar Nederland een puntje aan kan zuigen, - helaas, ik beken het, ordinaire jaloezie - heeft België al z'n bunkers geïnventariseerd en vastgelegd op de site <https://geo.onroenderfgoed.be>.

Duitse bunkers 'Stützpunkt Mauritz'

Beschermd monument van 17-07-2017 tot heden

ID: 21114
URI: <https://id.erfgoed.net/aanvullingsobjecten/21114>

Locatie		Besluiten
Provincie	Oost-Vlaanderen	DUITSE BUNKERS
Gemeente	Mellegem	STÜTZPUNKT MAURITZ
Deelgemeente	Mellebrug	voorgedige
Straat	Langweg	beschermingsbesluiten
Locatie	Langweg onder nummer (Mellegem)	

Administratieve gegevens

Andere nummers

- 4.091/4396/400.1
- 4.01/4396/28.1

Vraag een herkenningsovereenkomst aan

Is de (gedeelte)lijke bescherming van

Duitse bunkers 'Stützpunkt Mauritz'

Langweg onder nummer, Mellegem (Oost-Vlaanderen)

Dit is een bunker uit de Eerste Wereldoorlog ten noorden van Leiedamsbrugge, opgetrokken als onderdeel van de 'Holländische Linie', meer bepaald in de sector van de Duitse marine. De bunkers maakten deel uit van het Stützpunkt Mauritz.

Beknopte karakterisering

Typologie bunkers

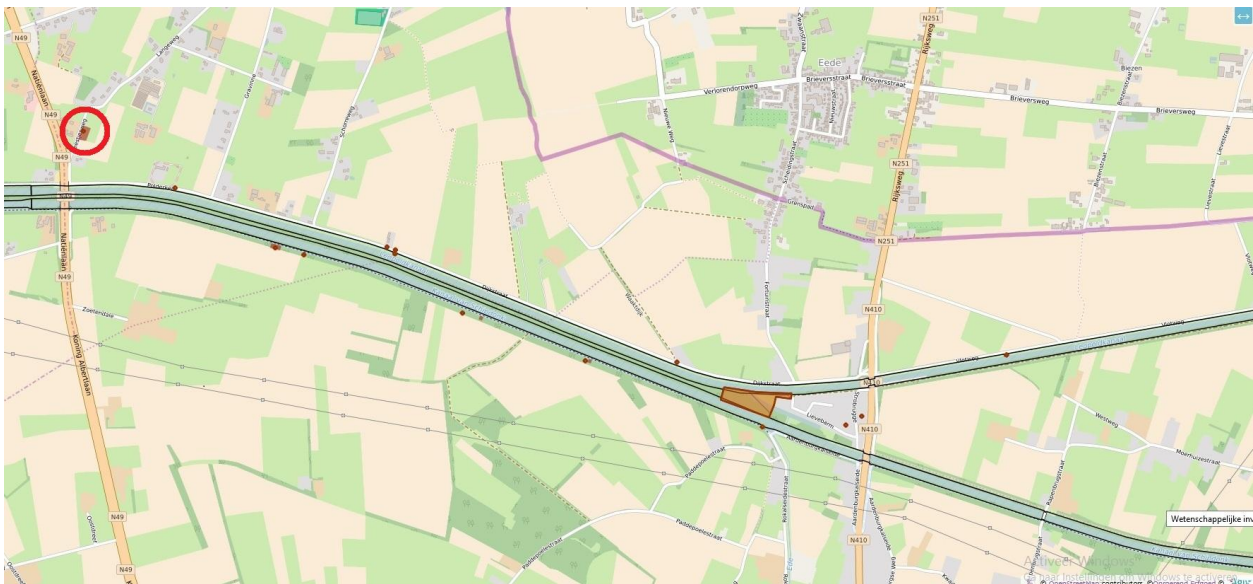
Datering 1917

Tags

Eerste Wereldoorlog

Activeren Windows
Ga naar Instellingen om Windows te activeren.

kadastraal overzicht van bunker 51.245746, 3.399556 op de site geo.onroenderfgoed.be



<http://geo.onroenderfgoed.be>, in de cirkel de bunker 51.245746, 3.399556 (foto blz.3)

Informatie.

De volgende boeken en sites geven uitgebreide informatie over de Hollandstellung.

Paul Moeyens. Buiten Schot. Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog 1914-1918

Hans Sakkers. De Hollandstellung. ISBN 978-94-90382-36-0 (verkrijgbaar via de site www.bunkerbehoud.com)

<https://inventaris.onroerendgoed.be>

www.bunkergordel.be

www.dodendraad.be

www.comeet.be. Rapport: De Eerste Wereldoorlog in het Meetjesland, 2011.

<https://geo.onroerenderfgoed.be>

Vooraf deze site is een sensatie. Het is een stafkaart van België, welke men bijna tot meter-niveau kan vergroten. Wanneer men inzoomt op het gebied van de Hollandstellung, verschijnen de bunkers als bruine cirkel. Klikkt men zo'n cirkel aan dan volgt de kadastrale ligging, een omschrijving, alsmede een foto van de betreffende bunker.